

(ก)

บทคัดย่อ

ตำบลนิคมและเทศบาลตำบลตึก มีพื้นที่ติดต่อกัน ตั้งอยู่ในเขตเมืองของอำเภอสตึก จังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งอยู่ในลุ่มน้ำมูลตอนกลางและตั้งอยู่ด้านทิศใต้ของแม่น้ำมูล ระยะทางแม่น้ำมูลไหลผ่าน 2 ตำบล ประมาณ 12 กิโลเมตร มีพื้นที่ป่าประมาณ 12,000 ไร่ มีชุมชนริมฝั่งลำน้ำที่ใช้ประโยชน์จำนวน 11 ชุมชน ด้วยทำเลที่ตั้งที่อุดมสมบูรณ์ มีทรัพยากรรายรอบอำเภอ กล่าวคือ ด้านทิศเหนือมีลำน้ำมูลที่ปลาชุม มีป่าบุ่ง-ป่าทาม ตลอดจนลำน้ำสลับกับหาดทรายละเอียดในบริเวณทุ่งน้ำหรือวัง ด้านทิศตะวันตก มีลำตะโค่งเป็นลำน้ำสาขาไหลมาบรรจบกับแม่น้ำมูล ด้านทิศใต้มีคงสตึกเป็นป่าดงดิบขนาดใหญ่ และมีแนวป่าติดต่อกับป่าอีกหลายแห่งเป็นสายต่อเนื่องกัน

จากการมีทรัพยากรอุดมสมบูรณ์ดังกล่าวคนในชุมชนได้ใช้เป็นแหล่งหาอยู่หากิน วางเบ็ดทอดแห ช้อนสวิง จากแม่น้ำมูล บางชุมชน เช่น ชุมชนประมงจับหาปลาในลำน้ำมูลเป็นอาชีพ ได้ทำนาทามเลียงวัว-ควาย และพึ่งพาป่าทามเป็นแหล่งอาหาร เก็บผัก หักฟืน แหล่งยาสมุนไพร

ขณะเดียวกันกลุ่มนายทุนจากภายนอก ได้มีการสัมปทานป่าเปิดโรงเลื่อยในปี 2490 และตัดไม้จากป่ามาแปรรูปอย่างต่อเนื่อง กระทั่งป่าหมดโรงเลื่อยจึงปิดกิจการลงในปี 2536 กินเวลากว่า 40 ปี

ใน ปี พ.ศ.2528 มีการตั้งโรงงานสุราขึ้นที่ริมฝั่งแม่น้ำมูล บริเวณบ้านกุดชุมแสง ตำบลนิคม ดำเนินการผลิตเรื่อยมา การกลั่นสุราของโรงงานได้ปล่อยน้ำเสียลงสู่แม่น้ำมูล ทำให้ลำน้ำเน่าเสียส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมในเขตอำเภอสตึก จนในปี 2538 มีการประท้วงหน้าโรงงานเรียกร้องให้มีการจัดการในเรื่องนี้

อีกปัญหาหนึ่งจากการที่ในลำน้ำมูล มีทรายอยู่อย่างมหาศาลเป็นเหตุให้มีการสัมปทานทราย โดยเริ่มสัมปทานในประมาณปี 2530 และทำมาอย่างต่อเนื่องจนถึงปี 2548 ได้มีการสำรวจพบว่าการดูดทรายทำให้ตลิ่งพังไปแล้วไม่น้อยกว่า 2,000 ไร่ ลำน้ำดินเลนทำมาหากินลำบากมากขึ้น ป่าบุ่ง-ป่าทามที่เคยเป็นแหล่งอาหารของชุมชนบ้านสวายสอ บ้านโคกก่อง บ้านโรงเลื่อย ตำบลนิคม สูญสลายตามไปด้วย ที่สำคัญการอ้างกรรมสิทธิ์ที่ดินริมฝั่งแม่น้ำมูลระหว่างกลุ่มนายทุนที่มากว่านซื้อกรรมสิทธิ์จากชาวบ้านที่จับจองทำกินมาช้านานกว่า 40 ปี อย่างไม่มีความเป็นธรรม นายทุนได้สิทธิ์ถือครองที่ดินในขณะที่ชาวบ้านยังไม่ได้สิทธิ์

นอกจากนี้ปัญหาน้ำเสียจากชุมชนในเขตเทศบาลไหลลงสู่แม่น้ำมูลก็เป็นอีกปัญหาหนึ่งที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและชุมชน น้ำเสียจากท่อระบายน้ำถูกระบายลงสู่แม่น้ำมูล จำนวน 3 จุด คือ

บริเวณใต้สะพานข้ามแม่น้ำมูล หน้าศาลเจ้าพ่อวังกรดด้านทิศตะวันตก สะพานและบริเวณหน้าที่ว่าการอำเภอ ซึ่งเป็นแหล่งเดียวกันกับจุดสูบน้ำดิบทำน้ำประปาสำหรับคนทั้งเมือง เมื่อน้ำเน่าเสีย น้ำดิบไม่สามารถนำไปทำน้ำประปาได้ ผู้เกี่ยวข้องในเรื่องนี้จึงต้องแก้ไขปัญหาดังกล่าว ด้วยการย้ายจุดสูบน้ำดิบไปยังที่ตั้งแห่งใหม่ที่ลำตะโคง บริเวณบ้านหัวช้างในปี 2550 ด้วยงบประมาณ 30 ล้านบาทเศษ

ท่ามกลางสถานการณ์ปัญหาได้ก่อให้เกิดผลกระทบตามมา ทั้งทางด้านทรัพยากรสิ่งแวดล้อม วิถีชีวิตของคนในชุมชน ตลอดจนปัญหาความขัดแย้งของคนและท้องถิ่น แต่ผลกระทบดังกล่าวนี้ ชุมชนท้องถิ่นและหน่วยงานต่างๆ ได้พยายามแก้ไขปัญหาระยะยาว แต่การดำเนินการที่ผ่านมาแล้วยังขาดความจริงใจในการทำงานร่วมกัน ทำให้การทำงานมีปัญหาอุปสรรค ไม่ราบรื่นและเกิดผลตามความคาดหวัง

อย่างไรก็ตามจากการวิเคราะห์ปัญหาร่วมกันของภาคีความร่วมมือทั้งจากเครือข่ายชุมชนเทศบาล ผู้นำชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง มีความเห็นร่วมกันว่าเทศบาลตำบลสตึกและภาคีส่วนต่างๆ นั้นถือได้ว่าให้ความสำคัญต่อปัญหา ผลกระทบดังกล่าว หลายหน่วยงานมีบทบาทที่ต้องดูแล มีทรัพยากรทุนการทำงานได้ ประเด็นปัญหาของการทำงานร่วม จึงอยู่ที่การสร้างกระบวนการเพื่อให้ภาคีต่างๆ (ที่พยายามทำอยู่แล้ว) ให้มีเป้าหมายที่ชัดเจนร่วมกัน มีความเข้าใจ ให้คุณค่าและกำหนดเป็นแผนงานนโยบายร่วมที่สามารถนำไปสู่การปฏิบัติการและการจัดการร่วมของชุมชนท้องถิ่นและภาคีที่เกี่ยวข้อง

กระบวนการศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นกระบวนการที่จะสร้างให้ภาคี ชุมชน ท้องถิ่น ได้ร่วมกันศึกษาทำความเข้าใจร่วมกันในเรื่องของกลุ่มน้ำ ทั้งมิติของนิเวศน์ การใช้ประโยชน์ผลกระทบที่เกิดขึ้นที่อยู่บนฐานข้อมูลเป็นสำคัญ พร้อมกันนั้นใช้กระบวนการดังกล่าวเรียนรู้ร่วมและสร้างเป็นแผนงานนโยบายร่วม การจัดการกลุ่มน้ำมูลภายใต้ความรู้ความเข้าใจและเงื่อนไขความร่วมมือของส่วนต่างๆ ในสังคมท้องถิ่นนำไปสู่การสร้างเป็น “นโยบายสาธารณะ”

จากกระบวนการศึกษาดังกล่าว เกิดผลจากการดำเนินงานมีข้อมูลและเข้าใจสถานการณ์ชุมชน ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมในกลุ่มน้ำมูลเขตตำบลนิคมและตำบลสตึก ทั้งในด้านคุณค่า มูลค่าและผลกระทบที่เกิดขึ้น มีชุดความรู้ของชุมชน หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรกลุ่มน้ำมูลและกระบวนการฟื้นฟูจัดการ ตลอดจนมีแนวทาง กระบวนการวิธีการสร้างความร่วมมือของชุมชนและเทศบาลในการจัดการทรัพยากรกลุ่มน้ำมูลในเขตอำเภอสตึก จังหวัดบุรีรัมย์แบบมีส่วนร่วม และบูรณาการยุทธศาสตร์ร่วมระหว่างชุมชนและหน่วยงานเพื่อขับเคลื่อนสร้างเป็นนโยบายสาธารณะต่อไป